

Реферат на тему: "Олена Пчілка — найкраще для дітей (пошукова / дипломна робота)"

Олена Пчілка

ПОШУКОВА РОБОТА

на тему:

Олена Пчилка — найкраще для дітей

Вступ

Олена Пчілка (Ольга Петрівна Косач — Драгоманова, 1849 — 1930) посідає значне місце у розвитку української культури кінця XIX — початку XXст.. Але і та роль її — автора багатьох прозових, поетичних і драматичних творів, критика, публіциста, перекладача, фольклориста та етнографа редактора й видавця, громадського діяча — стало відомим широкому загалові лише недавно. Впродовж майже семи десятиліть можновладці намагалися стерти той слід, який залишала ця видатна жінка вбити пам'ять про неї. Бо не могли їй вибачити той безкомпромізм, який виявила в усьому, що стосувалося України (а це і протести національних утисків і русифікації, і послідовне обґрунтування спроможності української культури посісти гідне місце в світовій культурі, і пропагування української історії, що будила в нащадків національну свідомість).

Деякі літературознавці під тиском тоталітарно-бюрократичної системи. А подекуди й з кон'юктурних прагнень, намагалися принизити Олену Пчілку. Зводили на неї різноманітні наклепи. Її звинуватили у крайньому націоналізмі, повісили ярлик буржуазно-ліберальної письменниці. З болем про це писала І. Борисова у 1963 році: "В Україні тепер під окупацією її постаті майже не згадують. Спогадів, що давали б її правдивий духовний образ, не дозволять подати до друку. Коли вже не можна замовчати зовсім, що Олена Пчілка жила в світі (наприклад, у біографії Лесі Українки), то подається її ім'я завжди з словами "буржуазна націоналістка" /30, с. 148/.

У результаті цих сумнозвісних заходів протягом довгих сорока літ (від 1923 до 1971-го) у нас не було видано жодної збірки творів (оригінальних і перекладних), статей, рецензій, заміток, епістоляріїв, що зберігаються у фонді письменниці, який міститься в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, чекають на публікацію.

Подібна ситуація і з критичними розвідками творчості Олени Пчілки. Немає жодної монографії, яка б охоплювала усі аспекти багатогранної творчості письменниці. Визначною подією у літературному житті стало видання у 1999 році наукового збірника "Олена Пчілка і Волинь", до якого увійшли матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у Луцьку 29 — 30 червня 1999 року. Тридцять авторів-науковців, краєзнавців, працівників музеїв подали свої дослідження, що явили собою розділи збірника: "Олена Пчілка: Життя і творчість" та "Родина Косачів: Джерела і публікації".

Зміст збірника виявився багатий на документальні свідчення, невідомі або мало відомі не тільки читацькому загалу, а й науковцям [4]. На жаль, це наукове видання вийшло дуже малим тиражем (усього 250 прим.) і тому, звичайно, є недоступним для переважної більшості тих, хто цікавиться творчістю Олени Пчілки.

Серед нечисленних критичних статей, присвячених Олені Пчілці та надрукованих переважно в періодичних виданнях, можна виділити декілька найбільш вдалих. Так, стаття Ольги Камінчук "Олена Пчілка: аспекти творчої діяльності" [15] дає досить повну інформацію про плідну діяльність Олени Пчілки в галузі української літератури, етнографії, драматургії, видавництва тощо. Дослідниця, наскільки це можливо в межах однієї статті, аналізує літературну спадщину Олени Пчілки, зокрема подає в хронологічному порядку перелік прозових творів письменниці. О. Камінчук звертає увагу на те, що більшу частину прозового доробку Олени Пчілки складають малі літературні форми, бо саме вони найбільше відповідали типу її художнього мислення. Розглядаючи поетичні твори Олени Пчілки, дослідниця розмірковує про їхню психологічно-особистісну орієнтацію, вказує на природу та її емоційне сприйняття як важливий структурний елемент лірики поетеси. Аналізуючи драматичні твори письменниці, авторка статті акцентує увагу на таких рисах, як динамічність сюжету, яскрава окресленість, колоритність персонажів, жива розмовна мова, " відсутність довгих монологів.

До своєї ґрунтовної статті "Олена Пчілка: барви особистості і феномен духу" [1] Г.Аврахов підібрав такий епіграф з Шевченка: "Благословенная в женах, святая праведная мати...". У цій роботі дослідник подає оглядовий аналіз літературної творчості Олени Пчілки, зосереджуючи більшу увагу на її ролі у розвитку української національної культури. В цьому аспекті автор статті розглядає особливості виховання у родині Косачів і педагогічний талант, за допомогою якого Олена Пчілка виростила своїх дітей справжніми патріотами своєї держави і який намагалася використати у вихованні всього підростаючого покоління маленьких українців. Крім того, Г.Аврахов подає цікаві дані про розправу над творчим спадком та самим ім'ям Олени Пчілки у радянські часи.

Серед критичних розвідок, присвячених творчості Олени Пчілки як дитячої письменниці, слід назвати статтю О.М.Таланчук та Л.Ф.Дунаєвської "Олена Пчілка і дитяча література" [34]. У цій роботі автори проаналізували декілька віршів Олени Пчілки для дітей, наголошуючи на їх виховному змісті. Також у статті наведені приклади використання письменницею у своїх творах для дітей багатого фольклорного матеріалу. Зокрема, аналізується обробка Оленою Пчілкою таких народних казок, як "Казка про Козу-дерезу" та "Коржик". Стаття також порушує питання участі Олени Пчілки у діяльності товариства "Просвіта", сподівань, які покладала письменниця на цю організацію в аспекті виховання молодого покоління в національному дусі.

У статті "Олена Пчілка та українські діти" [24] Л.Новаківська стверджує, що найбільше педагогічний талант Олени Пчілки виявився у редагуванні нею дитячого журналу "Молода Україна". У статті розповідається про тематику часопису, про

різножанровість творів, що друкувалися в ньому, про те, як ретельно Олена Пчілка добирала авторів журналу. Авторка статті також подає відомості про рубрики журналу, про багатство зібраного в ньому фольклорного матеріалу для дитячого читання.

Слід зазначити, що, якщо взагалі про літературну творчість Олени Пчілки та про її внесок у скарбницю української культури вже написано низку критичних розвідок, то праця її на ниві дитячої літератури майже не досліджена. Хоча її роздуми про національне виховання, методи якого нині модно шукати у досвіді інших націй, були б надзвичайно актуальні, адже після довгих років шовіністичної русифікаторської політики ми зустрілися з проблемою, подібною до тої, яку намагалася розв'язати у свій час письменниця.

Непересічна постать Олени Пчілки потрібна нам особливо сьогодні, коли у боротьбі за національне самоутвердження ми знову і знову надихаємося неугасимим світлом національної ідеї, що її виплекали минулі покоління. Як громадський і політичний діяч вона поклала міцні основи для відродження своєї нації. Особливу роль вона покладала саме на молоде покоління, і тому величезне значення надавала вихованню дітей в національному дусі, "щоб не вирости вони перевертнями, щоб звалили вони шанувати своє рідне" [34, с. 140].

Саме тому метою цієї роботи стало дослідження творчості Олени Пчілки для дітей, виявлення її специфічних особливостей. Адже різноманітна за тематикою і жанрами творчість Олени Пчілки для дітей і тепер не втратила свого педагогічного, культурного, естетичного значення і тому може активно використовуватись у справі виховання підростаючого покоління.

У процесі досягнення поставленої мети заплановано розв'язати такі завдання:

1. З'ясувати місце творчої спадщини Олени Пчілки в контексті розвитку української літератури кінця XIX — початку XX ст.
2. Виокреслити особливості розвитку дитячої літератури к. XIX — поч. XX ст.
3. Розкрити жанрово-стильову своєрідність творів О.Пчілки для дітей.

Методами дослідження літературних явищ обрано: художньо-порівняльний, аналітичний, функціональний.

РОЗДІЛ I. Творча спадщина Олчілки в контексті розвитку української культури к. XIX — поч. XX ст.

Починаючи розглядати напрочуд різнобічний та багатий творчий доробок Олени Пчілки, насамперед звернімо увагу на той творчий псевдонім, який обрала для себе письменниця. Цей псевдонім — назва маленької комахи-трудівниці чи не найбільше вбирає в себе суть діяльності Ольги Петрівни. За висловом В.Скуратівського, "вона, як і крилата трудолюбниця, невтомно впродовж всього життя горопашно заповнювала щільники нашої культури цілющим нектаром" [20, с. 4].

Внесок Олени Пчілки у скарбницю української культури справді величезний. Адже не було (чи майже не було) такої сфери української гуманітарної науки та культури, до чого б не доклала своїх старань ця дивовижна жінка. Вона виявила себе талановитою поетесою, прозаїком, драматургом, публіцистом, видавцем, науковцем, етнографом, її

дочка Ольга Косач-Кривийнюк писала про неї; „Де занадто велика фігура, занадто складна, занадто значна її роль і місце в ... українському житті, і не з моєю кебетою писати про неї в цілому об'ємі її значення для української культури. Скажу лише, що розумніших за неї людей я знала мало, а може, й зовсім не знала" [8, с. 50].

Свою творчу діяльність Олена Пчілка розпочала перекладами. Першою літературною спробою Олени Пчілки був переклад казок Андерсена за порадою М.Старицького. У 1880 р. опубліковані її "Переклади з Гоголя: Записки причинного. Весняна ніч", 1882 — книжка "Українським дітям", до якої вона переклала поетичні твори О.Пушкіна ("Анчар"), М.Лермонтова ("Три пальми", "Гілка Палестини", "Мцирі") та польського поета Сирокомлі ("Співець"). Перекладацькій справі письменниці приділяла велику увагу протягом усього життя. Олена Пчілка перекладала твори Кольцова, Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Тургенєва, Фета, Надсона, Єсеніна, Овідія, Сапфо, Свіфта, Міцкевича, Словацького, Гюго, Шіллера, Гете, Гейне, Діккенса,

Уайльда, Андерсена, Брет-Гарта, Мопассана та ін. Метою популяризації рідного слова вона переклала російською мовою також власні оповідання і поезії із збірки "Думки-мережанки".

Переклади Олени Пчілки "несуть ідейно-сміслову навантаженість, збагачують словник української мови, зберігають стиль і манеру письма оригіналу, є довершеними літературними зразками" [11, с. 83]. Вважаючи перекладання засобом збагачення та розвитку рідної мови, Ольга Петрівна у передмові до власних перекладів з Гоголя писала: "Трудно зважити, що більше розвиває мову, чи переклади, чи первотвори? Либонь, треба сказати так: ті й другі однаково" [11, с. 83].

Пропагування рідної мови Олена Пчілка вважала надзвичайно важливим своїм завданням. Одним із доказів піклування письменниці про повноцінне функціонування та розвиток української мови може бути її перебування у складі делегації до прем'єр-міністра Вітте у справі скасування заборон на українську мову. У 80-х роках XIX ст. Олена Пчілка разом з М.Старицьким, М.Комаровим та іншими діячами культури працювала над укладанням українсько-російського та російсько-українського словників. В одній із наукових статей Ольги Петрівни читаємо такі рядки: "Багато перешкод, що маємо як наслідок нашого давнього рабства під тягарем обскурантизму або й хоч культури, та деспотичної, що вгашала нашого національного духа, не давала нам розвивати як слід нашу багату, могутню мову" [8, с. 51]. На превеликий жаль, цей вислів актуальний і сьогодні.

Аналізуючи творчість Олени Пчілки, не можна не загострити увагу на тих суспільно-політичних умовах, у яких довелося жити і працювати письменниці, а також на її власних поглядах на події, що відбувалися. На кінець XIX — поч. XX ст. припадає розквіт українського відродження, коли стало легше після всяких цензурних утисків пробитися українському слову. Саме в цей час національна ідея стала панівною в Європі. Ісайя Берлін писав з цього приводу: "той рух має своїх прихильників і ворогів ... надихались ним люди чину та митці, інтелектуальні еліти ч юрба... І все ж не буде

перебільшенням стверджувати, що в сучасному світі це один з найвпливовіших, а

подекуди на земній кулі — наймогутніший із земних рухів, і що частина з тих, хто не спромігся передбачити його еволюцію, поплатилися за це волею, ба життям. Мова про націоналізм" [8, с. 51]^

Олена Пчілка ширше трактувала національну ідею, ніж І.Нечуй-Левицький, Марко Вовчок, Б.Грінченко, С.Васильченко. Вона бачила не тільки класове розшарування суспільства, в якому пани визискують народ. Вона вказувала на те, що ці пани заперечують також будь-які прояви народності, тобто українства, що для того, щоб бути інтелігентом, вважається необхідним відірватися не тільки від народних низів, але й зректися своєї нації.

Для української передової інтелігенції того часу ідеалами були ідеали російської ліберальної чи соціалістичної інтелігенції. Вони щиро вірили, що звільнена Росія дасть свободу й Україні. На відміну від них Олена Пчілка добре розуміла, що ця течія загальноросійської демократії приведе Україну до загибелі. Ці погляди письменниці не зустріли розуміння з боку тих, хто її оточував, її вважали вузькою націоналісткою. Але сьогодні, з огляду на історичні події минулого століття, сміливість та одержимість великою ідеєю цієї сміливої жінки стає для нас зрозумілою і викликає захоплення й повагу.

Погляди Олени Пчілки знайшли відображення у її творчості, зокрема у прозі. Найчастіше письменниця звертається до жанру оповідання; також написала дві повісті "Світло добра і любові" (1886 — 1888; не закінчена) і "Товаришки" (1887), але визначила їх як оповідання. Малі літературні форми більше відповідали типу художнього мислення. Олени Пчілки завдяки своїм локальним сюжетам, чіткій композиції, значним можливостям для реалізації ліричного бачення світу.

Перші прозові твори письменниці біли надруковані на початку 80-х років XIX ст. у львівському журналі "Зоря". Це були оповідання "Шгмаліон" (1884), "Забавний вечір" (1885), "Чад" (1886).

В оповіданнях "Пігмаліон" і "Чад" письменниця порушує тему фальшивого народолобства. Як дрібний чиновник Сергій з першого оповідання, так і ліберальні паничі з другого, є служителями української культури лише на словах, та в ході подій твору виявляються зовсім байдужими до національної справи і ставляться до неї лише як до модної забави.

Тема української інтелігенції є домінуючою у прозових творах Олени Пчілки. Це було достатньо новим явищем в українській літературі, на чому акцентує увагу й Іван Франко у листі до письменниці від 4 січня 1886 року: "Ви перші і досі одинокі виводите в українській мові правдиву живу конверзацію освічених людей. Досі ми її ніде не бачили: ні у Нечуя, ні у Мирного, ні у Кониського. Всі вони дуже гарно вміють підхопити розмову селянську, але розмови освіченого товариства — годі... Ви перші, як кажу, поки що одні тільки можете нам дати широкий роман на тлі соціально-політичних змагань і борб тої зароджуючоїся української інтелігенції, котрої такі живі зразки видно і в "Світлі", і в "Чаді" [8, с. 51].

Незакінчена повість "Світло добра і любові", на яку вказує І.Франко, охоплює

широкий спектр світоглядно-етичних і суспільно-політичних питань — пріоритети особистості і суспільства, пошуки інтелігенцією своєї ролі в суспільному розвитку, взаємини інтелігенції і народу, розвиток національної культури, еволюційний і революційний шляхи соціальних перетворень.

У повісті "Товаришки" провідною є тема емансипації жінки, її додатково поглиблено осмисленням ролі інтелігенції в суспільному житті. У життєвому виборі двох паралельно зображуваних героїнь утверджується рівноправність жінки в освіті, науці й трудовій діяльності, розкриваються дві різні позиції у взаєминах інтелігенції та народу. Тему цієї повісті визначила сама Олена Пчілка в післямові до твору. В ньому зображена "пора першого пробудження нашого жіноцтва в 60-х роках, першого поривання його до раціональної освіти й життя" [29, с. 19].

Для художньої структури повістей Олени Пчілки характерна суб'єктивована розповідь від третьої особи з авторськими коментарями, оцінками, ретроспективні відступи в описі передісторії життя головних персонажів. Важливу виражальну роль відіграють діалоги, дискусії, в яких виявляється світогляд персонажів. Письменниця приділяє увагу психологічній мотивації вчинків — через відтворення роздумів персонажа у формі прямої мови. Охоче вдається до внутрішнього монологу.

Оповідання Олени Пчілки сконцентровані на світоглядно-етичних питаннях добра і Зла, милосердя, цінності людського життя ("Соловйовий спів", "Забавний вечір", "Рятуйте!"), проблемах стосунків у сім'ї ("Пігмаліон", "Маскарад", "Біла кицька"), на проблемах школи і освіти ("Півтора оселедця", "Золота писанка"), інтелігенції та народу ("Чад", "За правдою"). Цим творам притаманне побутово-ситуативне розкриття типових суспільних явищ („Атришоки", "За двором", "Пожди, бабо, нових правів", "Збентежена зечеря"). Переважає суб'єктивований тип розповіді від третьої особи, насичений авторськими оцінками і коментарями. Часто використовується прийом звертання до читача.

Загалом оповідання Олени Пчілки тяжіють до нарисового типу з розлогим описом подій. Творам нерідко шкодить уповільнений розвиток сюжету, переобтяженість другорядними подіями ("Пігмаліон", "Маскарад", "За правдою", "Золота писанка"). Новелістичні оповідання "Соловйовий спів", "Біла кицька", які виявляють особливості прози рубежу століть — зображення події, опосередковане суб'єктивно-емоційним сприйняттям, майстерність психологічної деталі, належать до художніх здобутків письменниці. У цих творах по-новому осмислено архаїчну форму оповіді від першої особи, помітною є поглиблена психологічність [15, с. 17].

Поетична спадщина є значною у творчому доробку письменниці. За Г.Авраховим, "не будучи аж надто великим поетичним талантом, Олена Пчілка під щасливу мить творчої наснаги сягала заповітних висот вічного мистецького" [1, с. 142].

Поетичні твори Олени Пчілки публікуються з 1883 р.: у ж. "Зоря" надруковані вірші "Сердечні турботи" і "На любій розмові"; до альманаху "Рада" (т.1) включені вірші

"Волинські спогади" і "Гульча", до другого тому (1884) — поема "Козачка Олена". 1886 року вийшла збірка поезій "Думки-мережанки". Пізніше поетичні твори Олени Пчілки друкувалися в альманахові "Перший вінок", журналах "Зоря" і „Рідний край". У другій половині 80-х років письменниця працює над поемою "Орлове ^гніздо". Значна частина поетичного доробку Олени Пчілки ще не опублікована і зберігається в архіві письменниці.

Лірика Олени Пчілки відзначається психологічно-особистісною орієнтацією з акцентом на морально-етичних аспектах. Домінують медитативні жанри, в яких органічно розкривається внутрішній світ особистості. Основні жанри лірики Олени Пчілки — вірші-роздуми, ліричні медитації, послання, елегії, пісенні поезії, вірші-оповідання.

Показовим для особистісно орієнтованої лірики Олени Пчілки є звернення до громадянсько-патріотичної проблематики у жанрі ліричної медитації, глибоке проникнення в душевний стан людини.

Для лірики Олени Пчілки характерне звертання до проблем мистецтва в громадянсько-патріотичній штерпретації: утвердження активної громадянської позиції творчої особистості (лірична медитація "Минула молодість!.. Мов пісня прошуміла!.."), культуротворчої ролі мистецтва (поминальний вірш "Миколі Лисенкові", вірш-роздум "Слово").

Ліричний талант поетеси найповніше розкривається у настроєвій виразності ритмічно-композиційній і образній майстерності елегій ("Прощання", "Осінь листя"), пісенних поезій ("Та вже не ти!", ^октюрно"). Елегійність, пісенні прийоми поширені у всій медитативній ліриці Олени Пчілки. Наспівність лірики Олени Пчілки виявляється і в ритмомелодиці — широке використання інтонаційно гнучких і мелодійних хореїчних форм, звукове багатство рими, динамічна строфіка з комбінацією різноскладових рядків.

Серед ліро-епічних жанрів поезії Олени Пчілки представлені байка, легенда, вірш-алегорія, поема.

Жанр байки розроблявся письменницею здебільшого в ранній період творчості. У легендах Олена Пчілка охоче використовує античні та біблійні сюжети, мотиви, образи ("Пророк", "Найперші діаманти").

У поемах „Дозачка Олена" і "Орлове гніздо" постають події історичного минулого України. В поемі "Козачка Олена" першорядною є ідея соціальної активності жінки. Твір становить спробу художньої реалізації жіночого образу-характеру, основним ціннісним орієнтиром якого є обов'язок у найширшому його розумінні. У поемі "Орлове гніздо" широко розгорнуто події політичного життя України другої половини XVII ст. У центрі твору — державна діяльність гетьмана правобережної України Петра Дорошенка, його прагнення здобути політичну незалежність України. [15, с. 14 —16].

Значний внесок Олени Пчілки і в розвиток української драматургії. Інтерес письменниці до цього виду мистецтва у значній мірі зумовили культурно-громадські та

дружні зв'язки із засновниками українського професійного театру М.Старицьким та М.Кропивницьким.

Драматичні твори Олени Пчілки були народжені бажанням поповнити небагатий на той час репертуар українських театральних труп, розширити тематичне коло української драматургії, обмежене сільською тематикою. Вперше на сцені представники освіченої частини українського суспільства, заговорили українською мовою. Здебільшого героями п'єс Олени Пчілки були представники української інтелігенції.. Треба зазначити, що це відбувалося тоді, коли, " за ІФранком, "цензура не допускала на українську сцену драм, узятих із життя інтелігенції, на тій підставі, що української інтелігенції нема й не сміє бути" [8, с. 51].

Перу письменниці належать такі драматичні твори, як водевіль "Сужена — не оужена!" (1881), комедія "Світова річ" (1884), драма "Злочинниця" (1888), драма "Отрута" (не опублікована).

Вже у 1914 — 1920 рр. вона написала ряд п'єс для дитячого театру.

За висловом дослідниці творчості Олени Пчілки Любові Дрофань, у своїх драматичних творах письменниця "показує не тільки внутрішній психологічний конфлікт окремої особистості, а й еволюціонує у своєму письмі до соціально-філософських узагальнень." Так, "у драмі "Отрута" ... зображене середовище міщан, у якому навіть невинна душа зрештою перетворюється на лицеміра... Отрута національної деградації, а відтак і особистісної, вплинула на середовище освічених людей. Письменниця філософськи осмислює причини відкинення приналежності до своєї нації" [8, с. 53]. Як бачимо, і тут, в драматургії, як і в поетичних та прозових творах, на перший план висувається національна ідея.

Після революції 1917 р. Олена Пчілка багато працює як дитяча письменниця. 1918 р. вийшли друком п'єси "Весняний ранок Тарасовий" і "Казка Зеленого Гаю", у 1919 р. написана дитяча опера "Дві чарівниці" та збірка оповідань та віршів для дітей „Книжка-Різдвянка". Більшість дитячих п'єс Олени Пчілки, створених у 1917 — 1920 рр., було інсценізовано в аматорських гуртках Гадяча і Могелів-Подільського, але вони не друкувались.

Крім розглянутої багатой літературної діяльності, Олена Пчілка значну увагу приділила діяльності етнографічній та фольклористичній. До її творчої скарбниці увійшли такі праці: "Украинский народный орнамент. Вышивки, ткани, писанки" (1876), "Отживающая или начальная форма "вертепной драмы" (1883), "Украинские колядки (текст волннский)" (1903), "Про легенди і пісні" (1926), "Українські узори" (1927) та ін. Праця "Украинский народный орнамент" принесла Ользі Петрівні славу першого в Україні знавця даного виду мистецтва. І.Франко високо оцінив цю дослідницьку роботу і навіть звертався до Олени Пчілки з проханням написати статтю про українські народні вишивки: "Для сього, здаєсь, компетентнішого робітника над вас не знайду" [11, с. 83].

Слід зазначити, що цю роботу Ольга Петрівна не покидала все життя, її збірка "Українські узори" витримала п'ять видань. Збірник містив зразки ,Зипшвання,

мережаних тканин і писанок". До видання, що складалося з 30 великих таблиць дослідниця додала об'ємну наукову передмову з поясненням наукової вартості свого систематично укладеного збірника зразків народного українського мистецтва.

Численні фольклорні записи Олени Пчілки містять пісні, казки, загадки, прислів'я та приказки. Крім того, лексичний матеріал, зібраний нею в основному на Волині, друкувався у різноманітних словниках, а словесно-етнографічні матеріали (пісні з мелодіями, народні перекази тощо) вміщувались у збірниках М.Лисенка, В.Антоновича, М.Драгоманова, Комарова та в часописі "Киевская старина" („Зертеп", „Національні типи в українській народній словесності").

Плідною була діяльність Олени Пчілки і в галузі видавництва і журналістики. Наприкінці 70-х — на початку 80-х років XIX ст. у Луцьку вона організувала видавництво "Невеличкий гурток волинський", в 1880 р. упорядкувала й видала "Співомовки" Руданського. З 1881 брала участь у виданні літературного альманаху "Рада" (два випуски — 1883 і 1884). Разом з Н.Кобринською Ольга Петрівна видала 1887 р. у Львові жіночий літературний альманах "Перший вінок".

З 1890-х років Олена Пчілка веде активну роботу як керівник літературного відділу "Київського літературно-артистичного товариства" — організовує літературні вечори і концерти, присвячені пам'яті українських письменників. У 1908 — 1914 рр. була редактором і видавцем журналу "Рідний край" і, як додаток до нього, видавала журнал для дітей "Молода Україна".

Переїхавши до Гадяча після смерті Лесі Українки, Олена Пчілка редагувала "Газету Гадяцького земства" (1917 — 1919). У 20-і роки Олена Пчілка жила в Києві, де працювала в літературно-історичній та етнографічній

комісіях Всеукраїнської академії наук; у 1927 р. Була обрана членом-кореспондентом АН УРСР.

Таким чином, літературна творчість Олени Пчілки відобразила ряд визначальних тенденцій розвитку українського письменництва — другої половини XIX — початку XX ст.: майстерність психологічних деталей у прозі, психологічно-особистісну орієнтацію лірики, звернення до життя інтелігенції як у прозових, так і у драматичних творах. Крім того, Олена Пчілка залишила значний етнографічний та фольклористичний спадок, зробила значний внесок у розвиток видавничої справи та публіцистики.

РОЗДІЛ II. Особливості розвитку української дитячої літератури к. XIX — поч. XX ст.

Для з'ясування специфіки творів для дітей Олени Пчілки вважаємо за необхідне подати короткий огляд творчості інших літераторів, що працювали на ниві дитячої літератури у період кінця XIX — початку XX ст., а насамперед умов, в яких їм доводилося писати.

Боротьба за рідну культуру і школу в другій половині XIX ст., будучи складовою частиною суспільної боротьби, почала набирати гострих форм. Російський царизм неухильно провадив політику великодержавного шовінізму. Царський міністр Валуєв Твердив, що "ніякої української мови не було, нема і бути не може". Положення про початкові народні училища 1864 і 1874 рр. забороняли викладання в школах будь-

якими іншими мовами, крім російської. Циркуляри царських інстанцій 1863 і 1876 рр., спрямовані проти української мови, забороняли також друкування нею літератури для дітей. Але в народі жила потреба національного самопорятунку. У другій половині XIX ст. з ініціативи і за кошти трудящих виникають школи грамоти, де поряд з творами прогресивних російських письменників учні знайомляться з поезією Т.Шевченка й І.Котляревського, прозою Г.Квітки-Основ'яненка. У школах в Україні з маси російських підручників виділялися багатим змістом, прогресивними ідеями, передовою методикою "Родное слово" і "Детский мир" К.Ушинського. Низку оповідань видатного педагога, що народився і виріс на українській землі, було присвячено українській тематиці. Виникають і українські школи, які діяли в Київській, Полтавській, Подільській губерніях. Проте влада закривала їх. У 60-70-і рр. з'являється ціла бібліотечка української навчально-художньої літератури: "Букварь южнорусский" Т.Шевченка, "Грамматика за для українського люду" Ященка, "Українська абетка" М.Татчука, "Грамматика" П.Куліша, "Українська граматика" Деркача, "Домашня наука" К.Шейковського, двотомний "Букварь южнорусский" В.Добровольського. Факти свідчать, що Шевченків буквар

використовувався не лише в недільних школах, а й у звичайних, де він мав більший успіх, аніж буквар, виданий Синодом.

Марко Вовчок виступає як основоположник української революційно-демократичної прози для дітей та юнацтва, автор таких творів різних жанрів, як "Народні оповідання", "Рассказ из народного русского бнта", "Кармелкж", "Невільничка", "Ведмідь", "Чортова пригода", "Дев'ять братів і десята сестриця Галя" тощо. Українська дитяча література цього часу значно розширила свої тематичні та жанрові обрії. Так, П.Куліш поповнює її поезіями, поемами, байками, оповіданнями та повістями на історичну та сучасну теми ("Діянщина пісня", "Чарований ключ", "Настуся", "ДЦиглик", "Орися" тощо). На основі народного гумору і сатири С.Руданський створює співомовки, героями яких нерідко виступають діти. У той же час Л.Глібов стає класиком української байки, автором талановитих ліричних віршів та поетичних загадок й відгадок для дітей. Як дитячий письменник вельми багатогранний Ю.Федькович (поезії "До школи", "Учіться", байки "Кінь", "Горда качка", "Медвідь у пасіці", казки "Чортівська бочка", "Від чого море солоне").

Проте справі розвитку української дитячої літератури всіляко перешкоджала шовіністична політика царизму. Багато прогресивних письменників зазнавали політичного переслідування. Їхні твори для молоді нівечилися цензурою або зовсім заборонялися. Внаслідок такої політики водилися нанівець й українські періодичні видання. Якщо у Росії з 1850 по 1900 рік виходив 61 дитячий журнал, то відповідно в Україні рідною мовою видавалося всього кілька журналів та альманахів: "Наша хата", "Веселка", "Приятель дітей", "Бібліотека для молодіж", "Молода Україна", "Дзвінок" (та й то більшість із них — на Західній Україні) [38, с. 80].

Незважаючи на важкі соціально-політичні умови, які склались тоді для української творчої інтелігенції, у 70 — 90-х роках з'являється ціла когорта передових національних

майстрів художнього слова, які визначили новий етап у розвитку дитячої літератури. Так, І.Франко здійснив значні художні

відкриття в галузі літератури для дітей. Йому належать цікаві роздуми про дитячу літературу й читання („Денщина-мати", „Байка про байку"). Він надавав великого значення вихованню молоді її громадській активності, високим моральним, естетичним і гуманістичним рисам, адже „це справа цілої нашої будучими" [38, с. 80]

У цей період майже всі провідні українські письменники пишуть твори для дітей різного віку. Зокрема, І.Нечуй-Левицький створює класичний образ сильної й мужньої молодшої особи, протестанта Миколи Джері в однойменній повісті та образи неспокійних, допитливих і кмітливих дітей в оповіданнях „Вітрогон", „Невинна", „Попались". Він же порушує морально-етичні проблеми у казках „Вдячний лев", „Мавка-злodyжка". Одним з перших в нашій літературі Панас Мирний зосереджує головну увагу на психології та внутрішньому світі дітей („Морозенко", „День на пастівнику", „Товариші" та ін.).

І.Манжура ввів у дитячу літературу образи наймитів і заробітчан („Бурлака", „З заробітків") та збагатив її творами з фольклорними мотивами різних жанрів („Зайка та Жаба", „Іван Голик", „Трьомсин-Богатир", „Казка про хитрого Лисовина"), П.Трабовський дав вагомий для дитячого читання зразок громадянської й пейзажної лірики („Надія", „Швачка", „Не раз ми ходили в дорогу", „Сироти", „До школи", „Я не співець чудовної природи"). Вражає поетичністю і життєвою достовірністю цикл віршів Я.Щоголева про козаків, їх непомерклу славу („Січ", „Запорозький марш", „Запорожець", „Козак", „Орел").

Однією з особливостей багатьох тогочасних творів для дітей було те, що на них позначився вплив прогресивних педагогічних ідей, фольклору, музичного, художнього і театрального мистецтва. Саме такий характер мають твори поета і композитора С.Воробкевича, педагогів О.Кониського, М.Старицького, Олени Пчілки та особливо Б.Грінченка.

Ряд письменників і передових педагогів створюють аматорські дитячі театри. Наприклад, такий театр виник у м. Кадячі на Полтавщині з ініціативи

Олени Пчілки. Музику для дітей пишуть композитори М.Лисенко, С.Воробкевич, Ф.Колесса.

Зростання кількості і якості творів для дітей вимагало осмислення, прогнозування подальшого шляху розвитку. Так поступово народжується більш масштабна критика дитячої літератури. Маємо на увазі оглядові статті, рецензії та есе в журналах „Зоря", „Киевская старина", „Літературно-науковий вісник", „Учитель", „Земский сборник Черниговской губернии" та „Рідний край". Збагачується бібліотека перекладної літератури для дітей, зокрема з'являються українською мовою переклади творів О.Пушкіна, М.Гоголя, І.Крилова, Жюль Верна, Г.-К.Андерсена, братів Трімм, Г.Бічер-Стоу, Марка Твена, Е.Амчіса, Р.Кіплінга, С.Томпсона, І.Чавчавадзе та ін. Значна частина цих перекладів вийшла друком у видавництві „Лан", що діяло на початку ХХ ст. в Києві.

Кінець XIX — початок XX ст. — новий період в історії української дитячої літератури. Він обумовлений складними політичними і культурними подіями. За незначний історичний проміжок часу відбулися три революції — одна 1905 і дві 1917 року, у вир яких була втягнута й Україна. Врешті-решт ці події докорінно змінили її політичне й духовне обличчя, набуває нового характеру й українська дитяча література, її кращим творам властиві гострота конфлікту, поглиблений психологізм, новаторство тем, ідей, образів і стилів. У ті роки І.Франко писав: "Ніколи досі на ниві нашого слова не було такого оживлення, такої маси конфліктів суперечних течій, полеміки різнорідних думок і змагань, тихих, але глибоких переворотів" [38, с. 82].

І справді, тоді глибокі перевороти . відбувалися у теоретичних судженнях та художній практиці багатьох письменників. Поляризація їх позицій давала про себе знати у політичних маніфестах і роздумах про роль митця слова у суспільстві. Однак правдою є й те, що вони були єдині у благородній боротьбі За соціальне й національне визволення України, за право її народу володіти рідною мовою, літературою і національними культурними традиціями. У цьому зв'язку правомірним буде ставити в один

ряд заслуги І.Франка, М-Коцюбинського" В.Стефаника, Лесі Українки, Олександра Олеся, МТрушевського та В.Винниченка. При всій строкатості поглядів вони тою чи іншою мірою сприяли дальшому розвитку української дитячої літератури за нових історичних обставин.

Глибокі перевороти здійснювалися у світоглядно-естетичних поглядах корифеїв дитячої літератури М.Коцюбинського і Лесі Українки. Якщо на зорі своєї творчості вони поширювали Ідеї просвіти, то у період'апогею національно-визвольного руху центральне місце у їх творах посідають образи молодих борців за національну справу, виразники інтересів робітників і трудового селянства. Такою є молодь — Марко Гуца і Гафійка — з повісті "Фата моргана" та сповнені духу прометеїзму ліричні герої поезій "Слово, чому ти не твердая криця..." і "Де поділися ви, голоснії слова..." Ці ж письменники виявили яскраве новаторство і у використанні психологізму як засобу розкриття душевного стану юних персонажів ("Харитя", "Ялинка", "Маленький грішник" та "Мамо, іде вже зима", "Давня казка", "Біда навчить", "Лілея" тощо)..

Світових вершин у художньому дослідженні трагічної долі дітей досяг В.Стефаник. Він майстерно змалював драматичні картини з життя сільських дітей, різні грані їхніх характерів. Його_ твори, насамперед "Новина", "Виводили з села", "Кленові листки", "Катруся", ввійшли у золотий фонд класичної дитячої літератури. В.Стефаник виявив незвичайне обдаровання, поєднуючи глибину і масштабність думки з лаконізмом виразу, психологічно-емоційною насиченістю картин.

У тематику та образотворчі засоби творів для дітей чимало нового внесли О.Олесь та В.Винниченко. Так, для багатожанрових творів першого характерні схвильований ліризм і вплив народної пісні. І це стосується не лише його поезій („З дитинства ще...", "Ялинка", "Веснянка"), а й казок ("Злидні", "Бабусина пригода" тощо). В.Винниченко, виступаючи у жанрі прози, значно розширив її тематику і дав колоритні образи бідної

сільської дітвори ("Голота", "Федько-халамидник", "Бабусин подарунок" і ін.).

Найсуттєвішими рисами поетики Винниченка — дитячого автора є реалістичність оповіді, розмовно-побутовий колорит, умотивованість конкретних деталей, психологізм мислення. Він — майстер динамічної сюжетної розповіді, проникливого бачення суспільної та індивідуальної психології людей [32].

У створенні книг для дітей брали участь також письменники Л.Мартович, М.Леремшина, М.Вороний, А.Тесленко, О.Кобнлянська, Н.Кобринська, Дніпрова Чайка, С.Васильченко, У.Кравченко, Грицько Григоренко, Б.Лепкий, П.Карманський, М.Яцків та ін. Кожен з них, розвиваючи свої творчі особливості, здійснив вагомий внесок у духовне збагачення молодого покоління.

Таким чином, у кінці XIX — на початку XX ст. українська дитяча література набула нової якості, розвиваючись на принципах народності, демократизму і гуманізму. Виникла і сформувалася когорта професіональних дитячих письменників, які у своїх творчих пошуках базувалися на національному ґрунті і досягненнях світової культури.

РОЗДІЛ III. Творчість О. Пчілки для дітей

Розглядаючи великий творчий доробок Олени Пчілки як дитячої письменниці, насамперед вважаємо за необхідне звернути увагу на її педагогічні погляди і ті принципи, які вона покладала в основу виховного процесу. .

Свій великої сили педагогічний талант Олена Пчілка в першу чергу виявила у своїй родині, у вихованні власних дітей. В основному вихованням дітей у сім'ї Косачів займалася Ольга Петрівна. Вона була дбайливою, люблячою матір'ю, величезну увагу приділяла своїм дітям.

Прагнучи, щоб діти вирости справжніми патріотами, вона створила для них — Михайла, Лесі, Ольги, Оксани, Миколи, Ісидори — затишний український мікросвіт. Але він був не герметизований, а відчинений навстіж у люди і народи. Любов до рідної мови, шану до народних українських звичаїв Ольга Петрівна прищепила дітям на все життя. А разом з тим — величезну спрагу знань, знання кількох іноземних мов, захоплення зарубіжною літературою та культурою.

Слід зазначити, що Ольга Петрівна намагалася виховувати своїх дітей справедливо, не вдаючись до покарань, і, мабуть, цим також сприяла укоріненню в їх душах кодексу демократизму. Наймолодша донька Олени Пчілки Ісидора Косач-Борисова так писала про матір: "Олена Пчілка була ворогом муштрування дітей, надуживання дорослих примусом, наказом у стосунках з дітьми, говорячи завжди, що така суворість дорослих з дітьми "пригащає" дух. Так Олена Пчілка уміла сполучати у відносинах з членами своєї родини ніжність, жартівливість і пестощі з неухильним виконанням обов'язків. І тому, коли вчила когось зі своїх дітей чогось (рідної чи чужої мови тощо), то ставила великі вимоги, а водночас за різні дитячі пустощі й провини не карала" [16, с. 28].

Ольга Петрівна організувала домашній український драматичний і ляльковий театр, виконувати ролі у якому запрошувались діти з інших родин, а також селянські діти.

У вихованні дітей на національних традиціях зустрічались усілякі перешкоди, які Олені Пчілці все ж таки вдавалося успішно подолати. Насамперед, бракувало українськомовних підручників: їх треба було створювати самій. Настирним пошуком Ольги Петрівни добивалися найвартісніші з українських книжок, вона сама перекладали найкращі зразки творів з інших мов.

Та найбільшою проблемою, яка дуже непокоїла Олену Пчілку, була шкільна наука. Вона була впевнена, що русифікована школа зведе нанівець усі її намагання у національному вихованні дітей. І тому вона відважилася на немалий ризик — на початку зовсім ізолювати дітей від російськомовної школи і самостійно дати їм початкову освіту. У своШ "Автобіографії" Ольга Петрівна так писала про це: "Мені тоді здавалось, що школа зараз же зруйнує моє змагання виховати дітей в українській мові. Це був даремний страх, бо потім я побачила, що коли дітей добре вправлено в українській мові, то тоді школа цієї мови не руйнує" [1, с. 143].

Про те, яку високу оцінку сучасників здобула материнська школа Олени Пчілки, свідчать вітальні листи, спогади близьких людей, а найбільше — сама реальність навдивовижу освічених, винятково талановитих її дітей. З нагоди 25-річчя літературної діяльності Олени Пчілки редакція "Літературно-наукового вісника" в особі МГрушевського, І.Франка, В Гнатюка серед великих заслуг ювілянтки наголосила її педагогічно-материнське першинство: "Ви дали Україні перший приклад освіченої сім'ї, в якій плекається рідна українська мова і українська літературна традиція в найкращому розумінню сего слова". А Л.Старицька-Черняхівська, порівнюючи з Михасем та Лесею себе, інших однолітків, які навчалися у гімназії, приходить до висновку про незрівнянну перевагу 'вихованців материнської школи: "... вони були далеко серйозніші і освіченіші за нас.

Одрізнялися вони від нас і мовою, і одежею. Балакали і ми по-українськи, але се вже була якась мішанина з російщиною, що затопляла нас у гімназії, — Леся ж і Михайло балакали добірною мовою, бо вони і вчилися на ній, що ж до одежі, то й тут вони відрізнялися від нас; скільки пам'ятаю Лесю та Михайла — все пам'ятаю їх в доброму українському вбранні — Михайла в сірій чумарочці, Лесю в спенсері, у вишиваній сорочці, білява голівка гладенько перев'язана стьождкою" [1,с. 143].

Олена Пчілка справді продовжила і увічнила себе у своїх дітях. Однак її педагогічні заслуги не вичерпуються лише фундацією основ української школи родинного виховання. Устшно здійснивши великої ваги експеримент на власних дітях, вона вийшла зі своїми ідеями виховання поміж люди.

Педагогічною діяльністю Олена Пчілка займалася наполегливо і серйозно, бо вважала цю працю своїм патріотичним обов'язком. У той час, коли все поступове українство бачило шлях до щасливого майбутнього лише через зміну зовнішніх обставин, Олена Пчілка вважала, що, передусім, слід самоудосконалитися, зміцнити духом, проїнятися національною ідеєю і пронести її крізь життя.

Педагогічні здібності Олени Пчілки особливо повно розкрилися у редагуванні

дитячого журналу "Молода Україна". Ю.Тищенко-Сірий так пише про це: "Вона збагнула, що для національного виховання майбутніх поколінь треба працю виховання починати з колиски. Будучи послідовною у своїх поглядах, вірячи в те, що боротьбою ми досягнемо того, що Україна прокинеться зі сну, вона не обмежувалась вихованням тільки своїх дітей в національному дусі. Вона не задовольнялась тим, що виховала й дала Україні славнозвісну поетку, свою доньку Лесю Українку. Вона бачила, що діти українських родин денаціоналізуються, і, щоб запобігти цьому, засновує у Києві в 1908 році український дитячий журнал "Молода Україна" [24, с. 8].

На той час це був перший і єдиний на Наддніпрянській Україні журнал для дітей українською мовою. Тому його роль у патріотичному вихованні молодого покоління була дуже великою.

Олена Пчілка дбайливо добирала авторів свого журналу. Серед них є відомі і маловідомі українському сучасному читачеві: Леся Українка, Борис Грінченко, Михайло Старицький, Спиридон Черкасенко, Надія Кибальчич, Людмила Старицька-Черняхівська, Христя Алчевська, Грицько Григоренко, Олександр Олесь, Микола Фон-Рендель, Сергій Мартос, Марія Ішуніна, Одарка Романова, Валер'ян Тарноградський та інші. На сторінках "Молодої України" дебютував Максим Рильський одними зі своїх перших творів — віршем "Зимовий танок" та оповіданням "Кузьмик і Семенко".

Чимало різноманітних за жанрами творів у журналі належать перу самої Олени Пчілки. У "Рідному краї" вона зізнавалась читачам: "... коли хотілось мені додати якесь відповідніше оповідання, чи віршик, чи розповідь зі світознання, чи якусь казочку, або Сміховинку, чи щось інше, то сідала і писала сама, часом підписуючи своє ймення або становище, а часом ні" — [24, с. 8]. Псевдонімів у письменниці було багато, серед них: Бабуся, Бабуся Олена, О.Б-а, П., К-ч., Кочубеївна, Княжна Кочубеївна, О.Колодяжинська, Хтось, Цяцька.

Твори у часописі різноманітні за змістом та жанрами. "Молода Україна" багата на оповідання, казки, п'єси, байки, вірші, науково-художні та історичні розповіді, фольклорні твори і навіть, узор для вишивки.

На сторінках "Молодої України" Олена Пчілка знайомить юних читачів з кращими зразками російської і світової класики. Діти отримали можливість прочитати рідною мовою твори Ч.Діккенса, С.Лагерлеф, Р.Кіплінга, В.Гауфа, Д.Свіфта, Е.Сетона-Томпсона, А.Доде, В.Гюго, Г.Андерсена, О.Уайльда, Л.Толстого, М.Тоголя, І.Тургенева, Д.Маміна-Сибіряка, М.Лермонтова.

На історичну тему в журналі можна було прочитати оповідання Андріана Кашенка "Мандрівка про пороги", "В гостях на Запоріжжі", "Славні побратими" (про Данила Нечая та Івана Богуна). Ці твори разом з розповідями про кращих представників української культури Т.Шевченка, М.Лисенка, Б.Грінченка сприяли формуванню національної самосвідомості у дітей.

Щодо популяризації творчості Т.Шевченка, вважаємо за необхідне зупинитися на цьому моменті діяльності Олени Пчілки докладніше. Вона друкувала у часописі його

вірші, присвятила чимало статей, промов, поезій. Письменниця прагнула, щоб діти знали і шанували спадщину великого поета. До маленьких читачів "Молодої України" Олена Пчілка звертається з такими словами: "Коли ви хочете пошанувати пам'ять нашого найкращого українського Кобзаря, то любіте свою рідну Україну, не цурайтеся свого рідного слова. А коли буде до того змога, попросіте тата або маму? щоб повезли вас на Тарасову могилу".

Як досвідчений педагог Олена Пчілка надавала великого значення і природничим наукам. Тому в її "Молодій Україні" була вміщена спеціальна рубрика під назвою "Світознання". Тут діти могли почерпнути інформацію про землю та різноманітні зміни на її поверхні, про море, вулкани, повітря, сніг, вітер, "крейдяні гори", коралові острови, амебу, інфузорії, водяну крапельку, тропічні рослини, життя тварин тощо. Більшість таких розповідей написала сама Олена Пчілка.

Слід також зауважити, що кожен місячник "Молодої України" був пересипаний народною мудрістю та гумором. Були вміщені українські народні казки, дитячі пісеньки, ігри, приповідки, колисанки, жартівливі віршики, шаради, загадки, прислів'я, швидкомовки, сміховинки, колядки, щедрівки, різдвяні та великодні пісні.

Педагогічний часопис "Світло", що також виходив в Україні на початку ХХ ст. схвально відгукувався про "Молоду Україну" і, зокрема, зазначав про цікавість матеріалу, про те, що його "дібрано тямуючо, досвідченою рукою, ретельно просіяно й упорядковано людиною, що свідомо своєї праці й кохається в ній" [24, с. 9].

Відрадно зазначити, що у 1993 році у видавництві "Веселка" вийшла книга під назвою "Молода Україна", куди увійшли кращі твори зі згаданого нами часопису. Упорядкувала його Олена Таланчук.

Крім того, що Олена Пчілка була талановитим редактором дитячого журналу, вона була організатором і душею Гуртка Українознавства Галицької Української Шкільної Молоді. До складу Гуртка входили учні хлопчачої та дівочої гімназій, реальної гімназії, Вищої початкової школи й дворічних Педагогічних курсів. Гуртківці під керівництвом Олени Пчілки влаштовували Шевченківські свята, читали доповіді, інсценізували драматичні твори українських письменників. Для дітей початкових шкіл міста Гадяча Гурток Українознавства організовував дитячі ранки з різноманітними програмами.

У 1917 році Олена Пчілка запропонувала створити при товаристві "Просвіта" спеціальну комісію, яка б дбала про дітей, про виховання їх у національному патріотичному дусі.

На одному із засідань Катеринославської "Просвіти" 16 червня 1917 року Олена Пчілка виголосила доповідь, у якій звернула увагу слухачів на важливість родинного виховання на національній основі: "Отже — сім'я, теє око, в котрім вироста молода людина, багато значить. На жаль, треба признатися, що наша українська сім'я до сеї пори здебільшого не давала національної свідомості дитині... Тільки в сім'ї селянській, — і то котра давніша, — дитина виростала, добре знаючи свою народну мову, пісню, зживалася з своїм рідним, — поки її не починали в школі одучувати од свого рідного та казати, що все те треба забути, покинути, як щось недостойне розумнішої, освіченої

людини. У сім'ї багатшій та більш освіченій таке перевертання української дитини починалося ще в сім'ї, з доброї волі батьків і матерів..." Ольга Петрівна велику надію покладала на "Просвіту": "... гурток просвітянський повинен добувати дитячі книжки українські, повинен влаштовувати зібрання дитячі, щоб діти промовляли на тих ранках, чи вечірках, вірші кращих наших письменців, співали гарних пісень народних, можна знаходити й забави відповідно для дітей — напівзабуті грища народні: усякі весняні та інші танки зі співами тощо, та й просто ігри дитячі, з усякими примовляннями..." Наполягаючи на тому, що діти повинні читати

українські твори, Олена Пчілка стверджувала: "Часто говориться, що наша література, особливо дитяча, дуже бідна. Одначе — не така вже вона убога, як здається: були і єсть у нас читанки дитячі, Грінченка й інших, що в найглухішу пору дбали про дитячу освіту українську; єсть і окремі збірники байок Гребінки, Глібова, Старицького й інших... Можна знайти і літературний знадібок для дітей, і силу, котра піклуватиметься тим вихованням дітей — щоб надати йому національний напрям, щоб діти ще змалку були свідомими Українцями" [8, с. 56].

Сама ж Олена Пчілка своїм творчим доробком у галузі літератури для дітей значно розширила її жанрові й тематичні горизонти. У нашій роботі спробуємо проаналізувати цю спадщину, на жаль, ще дуже мало опубліковану та досліджену.

Дитячі твори Олени Пчілки, починаючи з 1890 року, раз у — раз з'являлися у журналах "Дзвінок", "Молода Україна", виходили окремими збірками протягом майже тридцяти літ, були популярними серед юних читачів. У 20-х роках ХХ ст. вона створює низку п'єс для дітей під загальною назвою "Український дитячий театр".

Як талановитий педагог, як любляча мати, Олена Пчілка у своїх творах для дітей зуміла збагнути і передати найтонші прояви дитячої психіки. Про її знання психології дитини, про її замишування незайманістю дитячої душі свідчить одне невеличке есе Олени Пчілки, яке віднайшла в архіві Відділу рукописів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка і надрукувала в журналі "Берегиня" (1999, число 3, с. 5 — 6) дослідниця творчості письменниці Лариса Мірошніченко. З огляду на те, що ця мініатюра не увійшла в жодну із збірок Олени Пчілки, а також на те, що вона дуже вдало розкриває її погляди на дитячий світ, вважаємо за необхідне подати її повністю:

"На краю безконе́чних світів бавля́ться діти. Мовчить над головою безкрає небо, і буйно ринуть хвилі, що ніколи не знають спокою.

На березі незчисленних світів бавл[яться] діти, гукають і танцюють. Вони ліплять хатки із піску і граються різнобарвними черепашками.

З опалого листа роблять вони човники і, сміючись, пускають їх у широке море. Діти бавл[яться] різнобарвними черепашками. Вони ще не навч[илися] плавати і не знають, як ловити рибу сітками. Ловці чудових перлів кид[аються] в воду за перлами, купці линуть вільно на своїх кор[аблях]; а діти збирають і знов розкид[ають] розмаїтні камінці.

Вони не шукають невід[омих] їм скарбів, вони не знають, як ловлять рибу сітками.

Променисте і дрібно сміється море, і блід[им] усміхом сміються далекі одмілі. Ті

хвилі, що несуть смерть, нашіптують дітям незрозум[ілі] казки, спів[ають], як мати, присипл[яють] дитину. Промен[исто] і дрібно сміється море, і бл[ідо] усміхаються далекі мілини.

На краю незчисленних] світів граються діти, гукають і танцюють..." [20, с. 5-6]

"Це коротеньке есе — суцільна метафора, як рухлива звукова картинка, оформлена словесним ритмом. А в ній дивовижна ностальгія за скарбами дитини, сфокусована своєю незайманістю з вічним космосом, хоч навколо дітей вже чигає роз'їдений раціоналізмом і корисливістю світ дорослого практицизму" [20, с. 5]. Подібне замилювання моральною чистотою дитини зустрічаємо у перекладі Олени Пчілки поезії "Діти" Віктора Гюго: Ти ж бо, дитинонько, — любая ніжна краса! Ще ж бо душа твоя чиста, як рання роса, Зла ще не віда вона!

Оченьки світ пізнають, розглядають його, Ніженьки зважить не вміють ще кроку свого. Рученька вчинку лихого не зна. (с.56)¹

1 Пчілка О. Годі, діточки, вам спать!: Вірші, оповідання, казки, фольклорні записи: Для дошк. та мол. шк. віку / Упоряд. та передм. О.М.Таланчук. — К.: Веселка, 1991. — с. 56. Далі цитуємо за цим виданням, указуючи сторінку в круглих дужках.

Засівання чистої дитячої душі прекрасним, етичним, духовним і вважала Олена Пчілка найважливішою метою своїх літературних творінь.

Твори Олени Пчілки для дітей напрочуд різноманітні за жанрами. В її творчому доробку вірші, байки, оповідання, казки, п'єси, сміховинки, ігри, спотиканки, загадки, прислів'я та приказки. У її збірках для дітей значне місце відведене фольклору — оригінальним зразкам і творам, обробленим

письменницею.

Поетичні твори Олени Пчілки, написані для дітей, сповнені радістю, оптимізмом, любов'ю до життя, навчають добру. Ліричний світ цих поезій надзвичайно образний, з відчутними народно-поетичними мотивами.

Майже у всіх віршах Олена Пчілка так чи інакше зображує природу —завжди з любов'ю, яскравими, соковитими барвами. Багато віршів присвячені порам року, і у цих творах будь-який час ввижається по-своєму гарним.

Так, зима може бути як суворою і непривітною:

Ох, яка лиха година:

Вітер виє, завиває,

Розходилась хуртовина,

Снігом вікна укриває.

/"Зимовий .вечір" (с. 14)/

так і гарною, казковою:

Новину сьогодні зранку

День вчорашній нам приніс:

Білі стріхи, білі призьби,

Біле поле, білий ліс...

Темні сосни та ялини

Простягай далеко віти
І поблискують на сонці
Снігом інеєм укриті.

/"Новину сьогодні зранку..." (с. 18)/

В останньому вірші поетеса дуже вдало розкрила враження дитини, що зранку побачила перший сніг, від якого світ став схожим на казку. Тому і ліс виглядає, "мов дідусь, старий та сивий". Милування природою швидко змінюється по-дитячому нестерпним бажанням взяти участь у цьому диві:

Та кортить узять узять гринджолки
І піти в зимове царство.
Там бадьорістю подихать,
Побродити свіжим шляхом,
Чи з пагорчика спуститься,
Пролетіти бистрим птахом.
(с.19)

Про дитячі забави взимку Олена Пчілка створила ще кілька веселих бадьорих віршів:

Ох, ті санки-гринджолята!
Коней не треба до них:
Роблять їх мудро хлоп'ята,
Треба прудких тільки ніг!
/"З гринджолятами" (с. 16)/
або:

... Хлопці поклик підхопили,
Бабу з снігу враз зліпили,
Очі з вугілля всадили,
Рот із буряка зробили,
От так "баба"! Молодці!
Ну, дивуйтесь, горобці!
/"Снігова баба" (с. 16)/

Життєрадісний тон віршу задають численні окличні речення, бадьорий ритм. Діти з віршів Олени Пчілки завжди веселі, рухливі, дієві. Вони здатні на всякі видумки, як, наприклад, у вірші "Сніговий дід":

Гляньте! Що за чудасія!
Штука це уже німецька:
Онде з снігу прекумедна
Постать зроблена мистецька:
Се не "баба" — дід носатий;
Капелюх на ньому панський,
У руках держить брязкала
І в жупан убраний хватський.

Все то так дітки моторні
Впоряджують, видумляють...
(с.27)

Багато віршів Олена Пчілка присвятила весні — своїй улюбленій порі року. Саме її вона називає Чарівницею в однойменному вірші-загадці:

До пастухів в убогім домі
Приходить з роком молодим,
Як в'ється жайворонок в полі,
Дівчина з видом чарівним...
При ній коханії хвилини,
У серці радість виграє,
Край ясновидої дівчини
Сама відрадість устає!
/"Чарівниця", с. 30/

Наповнений енергією весни і відродження природи вірш "Діточкам". Вже перший рядок: "Гайда, дітки, у садок!" створює бадьорий настрій завдяки окличній формі та вигуку "гайда!". Садок наповнений квітами, чарівними барвами та звуками весни:

Повна рожа, мак чубатий,
Між кущами м'ята,
І барвіночок хрещатий
Стелеться до хати.
Там метелики і бджоли,
Пташки-щебегухи,
А в травиці скрізь навколо
Кузки-сгрекотухи.
(с.32)

Олена Пчілка подає у вірші і порівняння, зрозумілі дітям: Сонце з неба світить, гріє, Сяє, мов сміється,
І, як вільна пташка, мрія
До небес несеться.
(с.32)

Подібним настроєм позначений також вірш "До діточок":

Годі, діточки, вам спати!
Час давно вже вам вставати!
Гляньте, сонечко сміється,
В небі жайворонок в'ється,
В'ється, радісно співає, —
Він весну нам сповіщає!
(с.33)

Вірш "Весняні квіти" теж оспівує весняне буйство природи, коли:
І проліски, і травка,

Й зелена муравка,
І кульбаба рясна,
Й фіалочка ясна –
Всі квіти весняні,
Веселі, кохані,
З-під листя виходять,
Голівки підводять...
(с.29)

Цей вірш відрізняється від інших дивовижною ліричністю, він ніжний і легкий. Це досягається шляхом насичення вірша пестливими словами,

наприклад, "травка", "муравка", "фіалочка", "дрібненькі", "маленькі",
"докупки" тощо. В останніх віршах вірша — характерне для багатьох творів
для дітей Олени Пчілки згадування мами, ствердження широкій дитячій любові
до неї:

Ті квіти дрібненькі,
Мов дітки маленькі,
Розбіглись по гаю,
Я їх позбираю
В пучечок докупки —
Для мами-голубки!
(с.30)

Є у Олени Пчілки ще один невеличкий віршик, що також створює гарний настрій.
Це поезія "Метелик", в якій так вдало підмічені дитячі враження від зустрічі з
яскравою комахою:

— Ах, метелик!.. подивіться!..
Ось він, ось він метушиться!
Та який же гарний, голий!
Наче квітка, прехороший!
(с.42)

На відміну від віршів про весну та літо, твори про осінь вже позбавлені радості й
натхнення. Вони сповнені суму, невеселої задуми:

... Вже ж у любому куточку
Змінилося все!..
Он кучері з верби рясні
Вітерець несе
По узгір'ю на змокрілий
Холодний пісок;
Зажурився, засмутився
Унизу й ставок:
Похмурую, невеселу
Думоньку гада...

/"Змінилося все..." (с. 58)/

або

Садок марніє потихеньку,

Пожовклі падають листки.

Вітрець не віє вже тепленько, —

Жене понурії хмарки.

/"Як швидко літо проминуло!" (с. 57)/

У цьому вірші спостерігаємо пестливі слова, але їх функція вже інша — вони навіюють тугу, жаль ("потихеньку", "листки", "вітрець" тощо).

Лірично-сумним настроєм пройнятий вірш "Діброва смутная все листячко ронила...", в якому природа персоніфікована. Діброва, що "додолу у журбі клонилася чолом", вмовляла зиму, яка наближалась, "скрадаючись", немов злодійка, не покривати її снігом:

"О зимо! Не лякай безрадісним .кінцем!

Не покривай мене холодним тим вінцем,

Нехай моя лишає ще краса і сила!..

Най світлом сонячним востаннє я нап'юсь

пташка хоть одна ще заспіває!"

Своїми сльозами розтопила діброва перший сніг, але звичайно, їй не втекти від власної долі:

І перший сніг на вітті розтопивсь,

Неначе слізьми гіркими поливсь...

(с. 55)

Цей вірш має викликати в маленького читача перші думки про сутність життя, про деякі його сумні сторони, які, на жаль, не можна ніяк змінити.

Також сповнений ліричними думками і вірш "Волинські спогади". На рядках цього твору Олена Пчілка згадує часи, проведеш на Волині, як одні з найщасливіших. Замилування рідною природою чергується з гордістю за

Батьківщину з її славетним минулим, гарною співучою мовою, добрим народом:

Волинь незабутня, країно славутня!

У пишній красі ти красуєш!

Здавен твою бачу українську вдачу,

Здавен мою душу чаруєш!..

Із словом жаданим та з людом коханим

Єднаєш ти в серці моєму

Ті спогади ясні про милі та красні

Куточки в обширі твоєму.

(с.52)

Таким чином, поезії Олени Пчілки про природу пройняті ліричним замилюванням красою природи. Вони вчать дітей любити природу, помічати її красу у будь-яку пору року. Споглядання природи рідного краю народжує в дітях перші патріотичні почуття,

адже те гарне, що вони бачать навколо або про що читають у поезіях Олени Пчілки, — і є їхня Батьківщина.

Інша, досить значна за обсягом, група віршів Олени Пчілки для дітей присвячена спілкуванню людини та тварини. Слід зазначити, що ця тема взагалі часто так чи інакше порушується у" поетичних та прозових творах письменниці для дітей.

Спілкування дитини та тварини розглядається в різних аспектах. Це і дружба між ними, і турбота про "братів менших", і зображення особливих поведок тварин, іноді у порівнянні з поведінкою чи характером дитини.

Так, темі дружби дитини з тваринами. присвячені вірші "Котик-мурчик/.." та "Хатні музики й слухачі".

Маленького ліричного героя та його улюбленця котика ніщо не може розлучити:

Він удвох зі мною,

Як риба з водою!

/ "Котик-мурчик..." (с. 37)/

їх, як це часто буває у маленьких пустунів, об'єднують і спільні "таємниці":

Я ту кашку вищав,

КоТик — мисочку лизав.

Коли б мама тее знали,

Були б котика нагнали!

А тим часом він наївся,

Коло мене умостився,

Стиха казочку муркоче,

А я слухаю охоче!

(с. 38)

До котика герой вживає лише ласкаві слова, такі як "котик-мурчик", "голубчик". Подібні пестливі вирази щодо маленького друга читаємо у вірші "Зимовий вечір", в якому завдяки наявності поруч котика дитині не страшно в хаті, коли на вулиці буря. Тут хатнього улюбленця називають "гарне сиве котенятко" (с. 14).

У вірші "Хатні музики й слухачі" хлопчику потрібна присутність цуцика та котика для прослуховування його домашнього "концерту":

Майстер грає, виграває,

Вірний цуцик вислухає!

Вміє котик наш співати,

міє казочку казати,

а тепер наставив уха,

Дудочку пильненько слуха.

(с.40)

Гуманному ставленню до маленьких істот вчить віршик "Зайчатко й хлоп ятко .

Бідні сіренькі зайчата!

Небезпечно їм гуляти!

Хто що хоче з ними робить:

Б*є з рушниці, псами гонить...

(с.24)

— так Олена Пчілка розповідає дітям про жорстоке ставлення до тварин, що панує у світі. Та хлопчикові, який врятував зайчатка, витягши його з води, шкода стало маленького і він відпустив його на волю:

"Що, як був би я — зайчатко?

Чи то й я б так всіх лякався,

Доки в руки не попався?

Та й з мене б так глузували?

Вбили б, шкурку теж зідрали?..

Як тужила б моя мати!'"*

(с.26)

Використовуючи зацікавлення дітей творами про тварин, Олена Пчілка у деяких своїх віршах наводить хатніх улюбленців у приклад. Так, у кота з вірша "Змислений котик" є чому навчитися малому читачеві:

Казку хоч яку вам скаже,

Про жар-птицю, змія,

Пісню всяку заспіва вам, —

Чиста чудасія!

Всякі загадки він знає —

І арифметичні,

Коли хочете, розкаже

Дроби десятичні!

У такий спосіб Олена Пчілка підкреслює важливість читання, навчання:

Звідки ж котик теє знає? —

Він книжки читає;

І читає, й розбирає

Та на ус мотає.

(с. 37)

По-своєму розумною є також кішка у вірші "Мудра кицька", що вмочала у вузенький кухлик хвостика і потім злизувала молоко:

Отже кухлик не звалила,

Зробила обачно,

Тепер хвостик витягає,

Облизує смачно!

(с.38)

А у вірші "Покута" у поведінці малого кошени, що об'їлося усяких ласощів і тепер хворе лежить у ліжку, вгадуємо поведінку малої дитини:

— А сметанки мені можна

Трішечки зажити?..

— Воронь боже! Лиш пісненький
Кулешик варити!
Лежить котик засмучений,
То кавкне, то ахне;
Мама варить десь кулешик –
Йому ж мишка пахне...

(с.46)

Є у Олени Пчілки ще один гумористичний віршик про котів, в якому також відчувається її симпатія до цих тварин. Це вірш "Співаки", в якому тріо котів намагається репетирувати святкову пісню, адже "кицьки Нявки іменини швидко, швидко надійдуть":

Бас поважно тягне гучно,
Тенор — звисока лящить,
А сопрано — милозвучно
Та солодко верещить.

(с.39)

Гумористичність досягається завдяки абсурдному поєднанню слів. Так, тенор "лящить", а сопрано, що має звучати "для краси", "милозвучно та солодко верещить".

Таким чином, віршовані твори Олени Пчілки про тварин мали за мету виховання в дітях відповідальності та співчуття до менших. У художньому світосприйнятті письменниці помітно не тільки застосування традиційної народнопоетичної персоніфікації та алегорії, а й відчуття загальної єдності людини і природного, тваринного світу.

Ще одна тематична група, що охоплює значну кількість віршів Олени Пчілки, — це твори, у яких так чи інакше зображаються родинні стосунки. Ці стосунки завжди ідилічні, сповнені любові, турботи про близьких людей.

Так, у вірші "Вертаються школярики" повернення дітей зі школи — надзвичайно радісна подія:

Скільки втіхи, скільки щастя
Малому й старому!

(с.19)

За маленькими учнями скучили усі члени їхніх сімей:

Тато, мама дожидали,
А кого й бабуса,
А як хто, то, може, й втішив
Старого й дідуся.

(с.20)

У вірші "Івасик", у якому відчуються народнопоетичні ноти, дано цілу низку щирих родинних стосунків. Це і теплі стосунки діда, що оповідає історію про Івасика, та онуків, що обліпили його, очікуючи цікавої казки:

А онуки, як квіточки, як божії бджоли,
Так і вкрили старенького дідуся.
Ніколи Він не гримав на дітвору, а любо та тихо
Розказував старовину та про людське лихо.
(с. 48)

Щирими є й стосунки у родині рибалки, про якого оповідає дід. Чоловік та жінка
всім серцем люблять свого Івасика, свою "милу, як сонечко,
любую дитину". Ідилічною здається картина, коли рибалка бавиться з дитиною:
Пливе човен, рибалонька все з сином жартує:
Плюсне веслом, потім витре, щиро поцілує.
(с. 49)

На жаль, нещаслива доля випала Івасиковим батькам, але старшина війська, що
взяв малюка до себе, не дав йому зазнати тяжкого сирітського життя:.

Ріс Івасик у розкоші, не знаючи горя.
Виріс в приймах він за сина, військом тепер править
Та за батька названого щиро Бога хвалить.
(с.51)

Є вірші, головними героями яких є діти — брати та сестри. У цих творах, мабуть,
знайшли відображення спостереження Олени Пчілки за поведінкою власних дітей. Про
те, наскільки дружила між собою малеча у будинку Косачів, можна довідатись,
наприклад, з вірша "Сестричка й братик". У маленької дівчинки є улюблена лялька.
Про те, наскільки вона для неї важлива і як обережно дівчинка поводить з нею,
свідчать такі рядки:

Граюсь лялькою гарненько,..
Гарно убираю;
Пограюся та і знову
Її заховаю.
(с.42)

Та для маленького братика не шкода навіть цієї дорогоцінної іграшки:
"Даю йому погратися — стане веселенький". Чудовою картиною ідеальних
стосунків дає нам замішуватися письменниця:
Таке втішне! Ось на ніжку
Мені примостило;
І всі троє ми радієм,
Всім так любо-мило!
(с.43)

Та більшу за кількістю і значенням групу складають вірші Олени Пчілки, що
поетизують любов матері до дитини.

Так, у вірші "Мама й доня" зображено картину безмежної материнської любові:
Чи ж можна маленьку
Ще більше кохати?

Впадає матуся,
Дівчатко милує, —
І рученьки й ніжки
Маленькі цілує!

(с.41)

У. колисковій "Люлі, люлі..." — вся глибина і багатогранність материнського почуття. Мати, колишучи свою донечку, вже знає, що все життя буде нерозривно зв'язана з нею:

І все життя твоє буду, дитя моє,
Серцем тебе пильнувать.

(с.51) .

Мати звертається до коханої дитини, осипаючи її найніжнішими словами: "доненько", "моя доленько", "ясная зоренько", "квітко похильная", "голубка", "любка", "щастя ясне". Мабуть, не раз співала своїм малюкам Олена Пчілка такі колискові. І може, одна з них і надихнула згодом Лесю написати наступні рядки:

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький,
Пізній бо час.

[37, с. 19]

Дитина, що росте, купаючись у материнській любові, відчуває себе затишно та впевнено. Саме так, як маленька лірична героїня твору "Пісенька", який має чітко виражені фольклорні риси:

Гоп, скок, веселенько,
Одиначка я у неньки;
Мене Ііенечка пестує
Та смачненьким все годує;
Я ж матусю поважаю
І слухняна виростаю.

(с.35)

А у вірші "Вишеньки-сережки" з тонким гумором Олена Пчілка спостерігає за безвинними хитрощами маленької Галюні, якій так хочеться скуштувати вишень, які купила мати:

— Чи не взяти б ягідочку,
Або пару, може?
А як, може, сваритиме
Матуся! Ох, боже!..
Дівчинка міркує, як будь-яка дитина:
Та хіба вже так багато
Отам позначиться,

Як одною ягідкою
Хтось полакомиться?..

"Страждання" малої Галюні завершуються тим, що вона зрештою знаходить вирішення проблеми:

Я візьму собі дві пари,
Тепер не боюся.
Як повішати на вушка
Сережки неначе,
То сварить не буде мама,
Хоч уже й побаче;
Лише любо засміється,
Любо поцілує,
Та ще більше тих "сережок"
Галі подарує!
(с. 34)

Такий вірш можна було створити лише дійсно маючи досвід виховання малих дітей, більш того, лише уважно спостерігаючи за ними, за різноманітними проявами дитячої психіки.

Отже, поезії Олени Пчілки, тема або сюжет яких стосується родинних відносин, найчастіше зображують ці відносини в ідилічному ракурсі. Діти у цих віршах оточені любов'ю та турботою дорослих й одночасно самі відчувають себе відповідальними за молодших членів родини, а до батьків ставляться з відповідною пошаною. За допомогою таких творів юні читачі вчаться правильно поводити себе у родині, поважати дорослих, цшувати їх любов і турботу.

З повчальною метою писала Олена Пчілка і байки. Звірі та інші персонажі, які беруть участь у її творах, уособлюють ті певні риси і людські якості, які ми звикли бачити, наприклад, в котіві, собаці, свині, лисиці, але кожен з них має неповторний характер, мислить і висловлюється по-своєму оригінально.

Байки Олени Пчілки мають різне виховне спрямування. Одні з них виховують працьовитість, наполегливість у навчанні, інші — дають поняття про те, якими мають бути нормальні людські стосунки, які духовні якості слід у собі розвивати і з'якими вадами нещадно боротись.

Так, у байці "Котова наука" Кіт (а коти взагалі у багатьох творах Олени Пчілки зображені розумними і мудрими істотами) дає пораду маленькому Петрусеві:

Поки ходиш, г'ави ловиш,
Та мені докори мовиш,
Міг би все зробить:
Міг би вивчить байку "Хмару",
Чи зробить задачок з пару,
А хоч би і п'ять.
І що треба написати,

Все гарненько посправляти —

Не байдикувати!

(с.117)

Звернімо увагу на те, як характерно зобразила авторка Кота:

Ох, та й пишно ж як розлягся!

Як розкішненько простягся,

Мов великий пан!

(с. 116)

Про значущість будь-якої праці, навіть на перший погляд непомітної, розповідає байка "Маленький вітрячок". Великий новий вітряк звисока дивиться на свого малого сусіда, що, на його погляд, має життя "собаче" й "мізерне", бо лише "крильцятами махає". Але маленький непомітний вітрячок з гідністю відповідає:

Твоя робота бучна — та й моє

Те працювання не даремне:

Дрібне воно, та тільки ревне!

Маленький вітрячок працює на користь бідному народові:

До тебе доступу йому нема,

А я і клуночок прийму, дарма!

Олена Пчілка схвалює життєву позицію таких скромних працівників, що не кричать голосно про користь, яку приносять іншим:

Є й люди (мовби вітрячки оті),

Що роблять ділечко в житті

Хоч тихо, помаленько,

Не дивлячись на значного сусіда

І не шукаючи бучного сліду!

(с. 145)

Питанням етики людських стосунків присвячено такі байки, як "Баєчка про Цуцика та про його пані", "Микола і Лиска", "Снігир та Щиглик*". У перших двох творах на прикладі ставлення людини до собаки показані людські стосунки.

У першій байці авторка розповідає про пані, що, здається, обожнювала свого песика, але коли він їй надокучив, наказала служниці забрати його з двору,— виправдовуючи свій вчинок тим, що Бобик начебто "змінився". Іронічно подаються обидві характеристики песика. Спочатку як гарного, з незвичним кольором, корисного в ролі сторожа. А потім усі ці риси обертаються напроти нього:

Став він голосно так гавкати,

Що нема за ним спокою!

Та й негарний став — перістий:

Білі п'яти не до речі,

Особливо проділь довгий

І такі широкі плечі!

(с.121)

У наступній байці собачка Лиска ототожнює собою тих людей, що здаються терпеливими і спокійно зносять усілякі глузування, але коли їх терпець уривається, вони можуть постояти за себе:

От і наука єсть гарненька!
Що і плохого не займай,
Не користай з його терпіння,
Не уживай того дражніння —
Бо є й терпінню край!
(с. 124)

Ця байка, з одного боку, є застереженням для людей, що люблять знущатись над слабкими, а іншого боку, навчають людей слабих духом відстоювати почуття власної гідності за будь-яких обставин.

Не сміятися з чужої біди вчить дітей байка "Снігир та Щиглик". Жвавий Щиглик глузував з бідного Снігирчика, що потрапив у сильце, і несподівано сам опинився в аналогічній ситуації:

Аж гульк!.. Ох, лишенько тяжке!
Се що таке?!
В якусь-то сіточку Щигол ускочив
(Немов собі наврочив!).
(с.131)

У байці "Чайка" Олена Пчілка викриває зраду у людських стосунках. Вчинок Кречета розбив Чайчине серце, її життя було можливим лише тоді, коли —поруч був коханий Кречет. І, обираючи між самотнім життям і смертю, Чайка зупиняє свій вибір на останньому;

... Нащо мені життя моє, як долі немає?
Я ж надію в серці мала на могутні крила, —
А тепер!.. Жить самотою вже мені несила!..
(с. 148).

Драматичним є також сюжет байки "Орел на визволі". Орел — це трагічний символ людини із понівеченим життям і зламаною волею, Опинившись після довгого сидіння у клітці на волі, він вже не має сил у широких крилах злетіти туди, куди так часто уносили його мрії:

... Занадто довго нудивря в неволі!
Зомліли крила. Згризли серця болі
Колишню міць велику, — не ставало сили
Туди летіть, куди було носили
Орла колишні думоньки охочі,..
(с. 149)

Та справа не лише у нестачі сил. Інші орли
Ні стану, ні журби його не зрозуміли,
Знебулого — крилом з погордою одбили!

(с. 150)

Про жорстокість світу також розповідає байка "Метелик". Маленькому Метелику, якому так хотілося побачити великий світ, не пощастило — люди заради забави спіймали його і необережно зламали тоненькі лапки. Конаючи на стежці, вже забутий веселою юрбою, Метелик приходить до сумного висновку:

— Правда, — мовив нещасливий, —

Світ хороший, та — зрадливий!..

(с. 133)

Письменниця також плідно працювала і в царині прози, написавши ряд оповідань для дитячого читання, їх відрізняє струнка структура, • чітко окреслені образи, здебільшого повчальний, виховний зміст.

Так, в оповіданні "Малий музика Моцарт" Олена Пчілка змалювала пригоду з життя юного композитора. Ще зовсім малий хлопчик був настільки талановитим, що чутки про його хист дійшли аж до самого короля: "Оповідано королеві, що малий Моцарт може заграти чималу річ (сонату) навіть тоді, як накрити клавіші хусткою" (с. 93), крім того він вже сам міг складати музичні твори. Розповідаючи таким чином про здобутки молодого композитора, Олена Пчілка ніби наводила його у приклад своїм читачам, змушуючи їх також докладати зусилля до навчання чомусь. Епізод, в якому Моцарт гнівно втікає з зали, де сидить король та його прибічні тому, що вони перестали його слухати, може розглядатися в двох аспектах щодо його виховного змісту. По-перше, таким чином авторка намагається показати, наскільки важливо мати почуття власної гідності. Талановитий хлопчик не хоче погодитися з тим, що король може принизити його, навіть з огляду на його безперечну вищість за соціальним статусом: "Це ж зневага для мене! Коли просив, повинен слухать!.. Королів багато, а Моцарт-музика — один" (с. 94). Можливо, такі слова були б занадто самовпевненими, якби хлопчик не

мав дійсно великого хисту. Та вирішивши, він довів свою правоту. Другий виховний аспект полягає у ствердженні важливості мистецтва, у прищепленні любові до нього й пошани до митців.

Оповідання "На хуторі" має вже зовсім інше спрямування. Цей твір — вдала зарисовка з сільського життя. У селянській родині щаслива подія — у корови народилося теля. Це — надзвичайна радість для Остапа та Ганни, адже на вигляд ще маленька худобинка у майбутньому стане відчутною підмогою у їхньому досить скромному господарстві. Крім того, телятко стало втіхою малому Івасеві. Хлопчик із задоволенням грає з телям, і по ставленню його до "міні" можна здогадатись про те, якими друзями вони стануть вже дуже скоро. Народження теляти пов'язано для Івася ще з однією радістю — тепер мама зварить молозива, що для простої селянської дитини є справжніми ласощами. Крім того, тепер на хлопчика ляже відповідальність за випасання теляти. Слід зазначити, що з цією ініціативою виступає сам Івась, дорослі його підтримують. "Я ж тобі на літо бриля сплету, а мати пошиє торбинку на хліб — і будеш пастухом", — каже Остап (с. 96). Батьки вчать сина бережно ставитись до

теляти: "Тепер годі, Івасю,.., миня, бач, боїться тебе; нехай вона лежить на соломці, гріється" (с. 98).

У цій невеликій зарисовці на тлі радісної новини Олена Пчілка розкрила також і стосунки у селянській родині. З перших рядків відчувається, що між батьками панує злагода. Це помітно і з веселих поглядів, якими обмінюються Остап та Ганна, і з добрих жартів один над одним. Найбільше ж об'єднує молоде подружжя, звичайно, любов до їх первенця. Про цю любов дізнаємось з того, як батьки дивляться на сплячу дитину, як радіють з того, що теля стане втіхою для сина. Саме для Івася приберігають усе найкраще, найсмачніше — "й перепічку, й молозиво" (с. 100). З любов'ю батько жартує з сином, дратуючи його тим, що йому не дадуть молозива. Але швидко "здає свої позиції", коли бачить синові сльози: "Та то ж я умисне це сказав, хотів трошки тебе подратувать. Я ж думав, що ти вже великий

"парубок"! Ну, годі ж, годі, синочку, цить!". І тут знов на допомогу приходить телятко: "Ти не плач-бо, а то, дивись, і миня плаче" (с. 99).

Є у письменниці ще одне оповідання, яке знов торкається теми взаємин людини і тварини. Це "Хлопчик та ведмідь", яким авторка відкриває перший номер "Молодої України" за 1908 рік. Це майже казкова бувальщина: сирота-хлопчик, який узимку ходив по селу в пошуках милостині, прибився до одного двору, в повітці якого спав ведмідь. Хлопчик був дуже стомлений, тому дуже зрадив, відчувши тепло, і прийняв ведмедя за собаку. Згодом вони потоваришували. А господар, побачивши хлопчика у ведмежих обіймах, взяв його до себе на службу.

У цьому творі авторка, по-перше, зобразила нужденне життя сироти: "Ходить бідолашне та й зазирає у вікно... А попроситися хоч погрітися, так де там — усі туряють, а то ще й вилають, а пожалувать — ніхто не пожалує..." (с. 100). Єдиною живою істотою, до якої зміг притулитися хлопчик, покинутий людьми, став ведмідь. Дикому та суворому звіру Олена Пчілка надає лагідної вдачі: він залюбки спить поруч з маленьким хлопчиком, і навіть голодний не нападає на нього. Більш того, коли приходять люди, щоб подивитися на це диво, ведмідь захищає малюка: "на гостей тих непроханих так люто поглядає, зуби вищиряє, гарчить" (с. 103).

Звернімо увагу ще на один момент. Пан, взявши хлопчика до себе, став "годувать його та вчити, та й до розуму довів. І вийшли з того хлопчика люди" (с. 103). Отже, Олена Пчілка і тут наполягає на важливості навчання як основи для повноцінного життя у майбутньому.

Деякі оповідання Олени Пчілки мають підзаголовок "приповістка". Це малі прозові твори з чітко вираженим повчальним змістом, які загалом дуже вдало відповідають характеру творчості письменниці для дітей. До них відносимо такі твори, як "Рябко", "Найгірші вороги", "Премудра приповідь", "Мар'їне багатіння", "Мишача рада".

До твору "Рябко" Олена Пчілка дібрала підзаголовок "Полтавська приказка". У ньому авторка вчить дітей піклуватися про "братів менших".

Вона вказує на це прямо: "...Як є в вас у дворі Рябко, або Сірко, чи який інший собака, то ви вже напніть хоч яку-небудь хатку, щоб він не пропадав холодом..." (с. 103).

"Мар'їне багатіння" — французька приповідка, але оздоблена на український лад. У зображенні селянки Мари', що, несучи молоко на торг, мріє про те, як наживе багатство, засипає на травиці і необережно проливає молоко, на якому основані усі псподівання на швидке збагачення, письменниця використала іронію. Так, Марія, за принципом прислів'я "Дурень думкою багатіє", у своїх мріях "пані на всю губу!" (с. 111). Авторка висміює не саме прагнення селянки до багатства і розкішного життя, а ту чванливість, з якою поєднується це прагнення у думках Марії. Так, уявляючи себе важною пані, Марія ставить себе вище за тих самих селянок, з середовища яких їй так хочеться вирватись. "Яка я тобі Марія? Я пані Марія!" (с. 112) — так у своїх мріях жінка відповідає сусідці Ганні, що "така цікава". Але саме Ганна згодом допомагає їй (дає хліб, який Марія хотіла купити на гроші, що мала б отримати за молоко). Відрадно, що Марії стає соромно за свої погані думки щодо сусідки: "...а в самої аж сльози в очах заблищали — сором їй від того, що в неї ж така думка була проти Ганни, а сусідка така добра до неї!..", (с. 114).

Олені Пчілці добре були відомі високоефективні виховні можливості усної народно-поетичної творчості. Тому у своїй просвітницькій діяльності письменниця широко використовувала як естетичні, так і етичні якості народної скарбниці, створеного і закріпленого в пам'яті народу написаного морального кодексу. Так, у "Молодій Україні" Олена Пчілка друкувала фольклорні дитячі віршики і пісеньки, казки, сміховинки, приказки, загадки.

Друкуючи казки, письменниця іноді давала їх у своїй обробці, додавала нові цікаві кінцівки в добре знайомі твори. Є у Олени Пчілки і кілька власних казок, які вчать добра та справедливості, засуджують жадібність, невдячність, жорстокість.

Візьмемо, наприклад, казку "Увінчаний співець". У ній розповідається про долю народного співця з щирим серцем, відкритим кожній добрій людині й чуйним до чужої біди. Олена Пчілка надшила героя казки самим позитивними людськими якостями. Життя співця позбавлене розкоші, але величезне духовне багатство робить його щасливим. Саме про це склав він свою пісню:

...У палаті-діброві співець спочиває,
В милій країні рідній;
Там міжгір'я — розкішні світлиці,
Там кришталями грають криниці,
Перли в траві росяній!
Інших скарбів співець не збирає —
О, бо скарбів доволі він має:
Духом він, серцем багач!
(с.63)

Добре палке серце поета не могло погоджуватись з кривдою, що панувала навколо. Свій протест він виливав у піснях, що "дедалі все менше подобались вельможним людям, і не злюбили його ті люди" (с. 68).

Навіть потрапивши за свої чесні пісні до тюрми, митець не втрачає своїх духовних

якостей. Він відмовляється від ролі придворного співця, бо для нього тюрма краща за "ясную неволю":

.. Широї волі я тут не зазнаю
Хоч з мене і знімуть залізні кайдани,
Та інші — на душу співцеві наложать!..
".. Краще в темниці
Останок життя мого марно загине,
Ніж пісню продам свою, дану від бога!..
(с. 79)

Казка має щасливий кінець. Молодий справедливий король зрозумів народного співця і відпустив його на волю на радість простим людям.

Таким чином, у казці Олена Пчілка подає своїм читачам приклад народного героя, борця за справедливість з високими моральними якостями та значними творчими здібностями. Слід зазначити, що авторка дає пояснення словам у тексті твору, що можуть бути незрозумілими дітям. Так, наприклад, вона дає визначення слова "трубадур" — "вигадник, перебендя, бо то ж, власне, ті співці складали пісні з своєї голови, ходячи з одного місця в друге, співали вони свої пісні на послухання убогим і багатим" (с. 5р), або ж слова "турнір" — "значить, герець, перемагання; на турнір часто сходилися рицарі, один проти одного, хто дужчий та зручніший, і билися на конях у цілій рицарській зброї" (с. 61).

Спотиканки, тобто швидкомовки, які Олена Пчілка часто вміщувала в володій краюї" і які увійшли у збірник її творів для дитячого читання, виробляють у дітей правильну вимову, вчать бути уважними. Крім того, здебільшого вони створюються на гумористичній основі, наприклад: "Пророкував пророк про пророчі речі, трохи недопророкував, а трохи перепророкував" (с. 313).

Цікавими є й загадки, які пропонує відгадати своїм допитливим . читачам Олена Пчілка. Серед них і народні, і створені самою письменницею — переважно віршовані, веселі — як, наприклад, загадка про пиріжок:

Угадайте, хто такий, —
Череватий та гладкий:
Чолом каші він напруга
Чи горохом геть напхнеться,
Або рибку пожує —
Все поживок йому є.
А як маку десь добуде,
Молодцем тоді він буде —
В боки візьметься мерщій.
Ну-те,, хто вгада хутчій?
(с. 319)

Розвитку логічного мислення у дітей, спостереженню над словами в мові сприяли шаради, складені письменницею. Наприклад,

Ось візьміте одно слово –
Із трьох букв лиш воно;
Ви на разнії початий
Його знаєте давно:
Як почнете з буки Д —
Буде велетень гаїв;
Як почнете з букви Ч –
Було в славних козаків;
Як почнете з букви З —
То дай бог, щоб не болів!
(с.323)

Або така шарада:
Коли на П ся починає,
То każde древо його має;
Як замість П ти Д положиш,
То з його брата ночі зробиш.
(с.324)

Таким чином, і спотиканки, і загадки, і шаради, пропоновані Оленою Пчілкою своїм маленьким читачам, задумані були не тільки для розваги, а мали розвивати увагу, логіку, пам'ять.

Аналогічним задачам були підпорядковані й ігри, які авторка оздоблювала цікавими примовляннями:

Котилася торба
З великого горба,
А в тій торбі
Хліб, паляниця.
Кому доведеться,
Тому зажмуриться.
(с.310)

Не затьмарювати живої, безоглядної дитячої віри в дивосвіт,
відкривати перед дитиною життєдайні фольклорні джерела, будити в ній
творчі початки, провокувати могутній поштовх фантазії — "богині
легкокрилої" — у цій поетизації дитячої душі — глибокий сенс педагогіки
Олени Пчілки, який ми ще маємо досягнути.

Висновки

Таким чином, дослідивши у даній роботі творчу спадщину Олени Пчілки для дітей та виявивши її специфічні особливості, ми можемо зробити кілька основних висновків, що охоплюють естетичні, педагогічні, культурні аспекти цього питання.

Слід зазначити, що Олена Пчілка, будучи високоосвіченою людиною з власними сміливими і подекуди безкомпромісними поглядами на українське національне питання, надавала величезної уваги питанням педагогіки та виховання у

патріотичному дусі молодого покоління, бо в цьому вбачала спосіб вирішення проблеми відродження, збереження української нації як такої. Прищеплення любові й пошани до України, до українського народу з його славетною історією та старовинними традиціями авторка вважала необхідною умовою для виховання національне свідомої молоді, і більшість її творів спрямовані саме на це.

Прагнучи, щоб діти виростили не лише національне свідомими, а й високоосвіченими, Олена Пчілка часто у своїх творах звертається до популяризації освіти, навчання. Крім того, у казках та оповіданнях стверджується велике значення мистецтва, порушується тема ролі митця у суспільстві.

Як талановитий педагог, як любляча мати, Олена Пчілка у своїх творах для дітей зуміла збагнути і передати найтонші прояви дитячої психіки. Засівання чистої дитячої душі прекрасним, етичним, духовним письменниця вважала найважливішою метою своїх літературних творінь.

Поетичні твори Олени Пчілки, написані для дітей, сповнені радістю, оптимізмом, любов'ю до життя, навчають добру. Ліричний світ цих поезій надзвичайно образний, з відчутними народно-поетичними мотивами.

Майже у всіх віршах Олена Пчілка так чи інакше зображує природу —завжди з любов'ю, яскравими, соковитими барвами. Багато віршів присвячені порам року, і у цих творах будь-який час ввижається по-своєму гарним.

Замилування рідною природою чергується з гордістю за Батьківщину з її славетним минулим, гарною співучою мовою, добрим народом.

Інша, досить значна за обсягом, група віршів Олени Пчілки для дітей присвячена спілкуванню людини та тварини.

Спілкування дитини та тварини розглядається в різних аспектах. Це і дружба між ними, і турбота про "братів менших", і зображення особливих поведок тварин, іноді у порівнянні з поведінкою чи характером дитини.

Ці твори Олени Пчілки мали за мету виховання в, дітях відповідальності та співчуття до менших. У художньому світосприйнятті письменниці помітно не тільки застосування традиційної народнопоетичної персоніфікації та алегорії, а й відчуття загальної єдності людини і природного, тваринного світу.

Ще одна тематична група, що охоплює значну кількість віршів Олени Пчілки, — це твори, у яких так чи інакше зображаються родинні стосунки.

Поезії Олени Пчілки найчастіше зображують ці відносини в ідилічному ракурсі. Діти у цих віршах оточені любов'ю та турботою дорослих й одночасно самі відчувають себе відповідальними за молодших членів родини, а до батьків ставляться з відповідною пошаною. За допомогою таких творів юні читачі вчаться правильно поводити себе у родині, поважати дорослих, цінувати їх любов і турботу.

Окрему підгрупу за кількістю та значенням складають вірші Олени Пчілки, що поетизують любов матері до дитини.

З повчальною метою писала Олена Пчілка і байки. Звірі та інші персонажі, які беруть участь у її творах, уособлюють ті певні риси і людські якості, які ми звикли

бачити, наприклад, в котіві, собаці, свині, лисиці, але

кожен з них має неповторний характер, мислить і висловлюється по-своєму оригінальне.

Байки Олени Пчілки мають різне виховне спрямування. Одні з них виховують працьовитість, наполегливість у навчанні, інші — дають поняття про те, якими мають бути нормальні людські стосунки, які духовні якості слід у собі розвивати і з якими вадами нещадно боротись.

Письменниця також плідно працювала і в царині прози, написавши ряд оповідань для дитячого читання, їх відрізняє струнка структура, чітко окреслені образи, здебільшого повчальний, виховний зміст.

Деякі оповідання Олени Пчілки мають підзаголовок "приповідка". Це малі прозові твори з чітко вираженим повчальним змістом, які загалом дуже вдало відповідають характеру творчості письменниці для дітей. До них відносимо такі твори, як "Рябко", "Найгірші вороги", "Премудра приповідь", "Мар'їне багатіння", "Мишача рада".

Будучи шанувальницею народної творчості та добре розуміючи її виховну роль, Олена Пчілка залюбки вдається до народнопоетичних мотивів у написанні власних творів. Вона по-своєму обробляє сюжети народних казок, легенд, по-мистецьки вдало оздоблюючи їх. Великого значення надає народним прислів'ям та приказкам як кодексу народної моралі, скарбниці, що увібрала в себе мудрість багатьох поколінь.

Є в Олени Пчілки і кілька власних казок, які вчать добру та справедливості, засуджують жадібність, невдячність, жорстокість.

Цікавими є й загадки, які пропонує відгадати своїм допитливим читачам Олена Пчілка. Серед них і народні, і створені самою письменницею — переважно віршовані, веселі.

Ігри, спотиканки, загадки, шаради, пропоновані Оленою Пчілкою своїм маленьким читачам, задумані були не тільки для розваги, а мали розвивати увагу, логіку, пам'ять. .

Творчий доробок, залишений Оленою Пчілкою для молоді, вражає своїм жанровим розмаїттям. Збірка її творів містить вірші, оповідання, байки, казки, приповідки, загадки, сміховинки, скоромовки, ігри. Такою багатогранною була вся творча діяльність цієї визначної, дивовижної жінки. Вона залишилася вірною своєму життєвому та творчому кредо до кінця життя:

Бажання ясне — мислити, творити,
Живиться силою думок цілющих
І правду й боротьбу благословити!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврахов Г. Олена Пчілка: барви особистості і феномен духу // Дзвін, —1993. — № 10 — 12. — с. 140 — 144.

2. Борирук Т., Денисюк І. Жінка з роду Драгоманових: [Олена Пчілка] //Літературна Україна. — 1989. — № 46 (16 листопада). — с. 8.

3. Вітренко Р. Жінка з роду Драгоманових // Дивослово. — 1994. — № 9. — с.62-63.
4. Гнатенко В. До історії волинської косачиніани [про нову книгу "Олена Пчілка і Волинь" (матеріали конференції (29 — 30 червня 1999 р.)) // Дивослово. — 1999. — № 12. — с. 55 — 56.
5. Гуменюк Н. Олена Пчілка, Феномен світла в чорноті доби // Літературна Україна. — 1999. — 9 вересня. — с. 4.
6. Денисюк І.О. Проза "малих форм" Олени Пчілки // В кн. Українське літературознавство. — Вил. 10,1970. — с. 102 — 108.
7. Диба А. І нарекла себе Оленою Пчілкою // Літературна Україна. — 1999. — 24 червня. — с. 3.
8. Дрофань Л. І правду й боротьбу благословити: До 150-річчя від дня народження О. Пчілки // Дивослово. — 1999. — № 6. — с. 50 — 54.
9. Дрофань Л. Лебедина пісня О.ПчілкиУ/ Соціальна культура. — 1990. — № 10.-с. 12-13.
- 10.Дрофань Л. Світло добра і любові (до 140-річчя з дня народження О-Пчілки) // Українська мова і література в школі. — 1989. — № 6. — с. 74 —76.
- 11.Дрофань Л. Олена Пчілка: (Спроба осмислення творчого доробку письменниці) // Українська мова і література в школі. — 1990. — № 10. —с. 83 — 87.
- 12.Іваненко В.Г. Олена Пчілка як дослідниця народного мистецтва // Народна творчість та етнографія. — 1989. — № 6. — с. 69 — 77.
- 13.Іскорко-Гнатенко В. До життєпису Олени Пчілки: нові знахідки // Літературна Україна. — 1999. — 2 червня. — с. 3.
- 14.Камінчук О. Образний світ лірики Олени Пчілки // Українська мова і література в школі. — 1993. — № 10. — с. 56 — 58.
- 15.Камінчук О. Олена Пчілка: аспекти творчої діяльності // Слово і Час. — 1999.-№6.- с. 12-18.
- 16.Косач-Борисова Ізидора. Спогад про Олену Пчілку: [Наймолодша сестра Лесі Українки розповідає про матір] // Українська культура. — 1996. —№1.-с.27-28,
17. И.Кондратенко Л. Олена Пчілка — мати, письменниця, педагог // Дошкільне виховання. — 1990. — № 7. — с. 20 — 21.
- 18.Кудрявцев Л. Працелюбна бджілка: [Українська письменниця Олена Пчілка] // Демократична Україна. — 2000. — № 9. — 25 січня. — с, 4.
- 19.Мицик Ю. Поетеса — мати поетеси: Минає 140 років від дня народження О. Пчілки // Зоря. — 1989. — 30 липня. — с. 3.
- 20.Мірошніченко Л. Олена Пчілка про світ дитини // Берегиня. — 1999. — число 3. — с. 3 — 8.
- 21.Мірошніченко Л. "Український дитячий театр" О.Пчілки // Київська стровина. — 1999. — № 4. — с. 114 — 126.
- 22.Мірошніченко Л. Урок Олени Пчілки // Світло. — 1999. — № 3. — с. 75 —76
- 23.Мойсеева Г. Прекрасная труженица: Исполняется 70 лет со дня смерти Олени

Пчилки // Наша газета. — 2000. — № 12. — 18 марта. — с. 14.

24.Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти // Рідна школа. — 1998. — №11.- с.8-9.

25.Новаківська Л. Олена Пчілка: частіше доторкатися до народного джерела // Рідна школа. — 1998. — № 4. — с. 14 — 16.

26.Новаківська Л. Подвижницька діяльність Олени Пчілки // Пам'ять століть. — 1998. — № 3. — с. 35 — 40.

27.Одарченко П. Видатна діячка української культури кін. 19 — поч. 20 ст.ст. (до 150-річчя від дня народження Олени Пчілки) // Народна творчість та етнографія. — 1999. — № 2 — 3. — с. 3 — 15.

28.Пчілка О. Годі, діточки, вам спать!: Вірші, оповідання, казки, фольклорні записи: Для дошк. та мол. шк. віку / Упоряд. та передм.О.М. Таланчук. — К.: Веселка, 1991. — 334 с.: іл.

29.Пчілка О. Твори / Упоряд., авт. передм. і приміт. Н.О.Вишневська. — К.:Дніпро, 1988. — 583 с.

30.Святовець В. "В дітей мені хотілось перелити свою душу..." /Л.Українка очима О.Пчілки // Київ. — 1995. — № 6. — с. 146 — 148!

31.Святовець В. З епістолярної спадщини О.Пчілки // Пам'ять століть. — 1997. — № 4.— с. 51-55.

32.Скобелева-Сологуб Н. Володимир Винниченко: про дітей і для дітей //Слово і час. — 1999. — № 7. — с. 60 — 65.

33.Струганець Л. Олена Пчілка як мовна особистість // Дивослово."— 1995.-№2.- с.33-35.

34.Таланчук О.М., Дунаєвська Л.Ф. Олена Пчілка і дитяча література // Актуальні проблеми сучасного літературознавства та мовознавства. — К., 1991.-с. 140-144.

35.Таран Л. Славная труженица на украинской ниве: [150 лет со дня рождения Олены Пчилки] // Зеркало недели. — 1999. — № 44. — 6 - 12 ноября.-с. 15.

36.Тарнавська М. Ювілей Олени Пчілки та її англomовний дебют // Сучасність. — 2000. — № 2. — с. 100 —108.

37.Українка Л. Вибране. — К.: Дніпро, 1977. — 637 с.

38.Українська дитяча література: Хрестоматія для пед. ін-тів: У 2-х ч. / Упоряд. І.А.Луценко, А.М.Подолінний, Б.І.Чайковський. — К.: Вища школа, 1992.

39.Шалагінова Л. Сестри: Маловідомі сторінки родинного літопису сестер Лесі Українки та її матері ОЛчілки // Київ. —1992, — № 3. — с. 21 — 126.